

РОЗДІЛ 7

**ПРОСТІР РОСТУ:
УНІВЕРСАЛЬНА
ВИДАВНИЧА
ПЛАТФОРМА ЖУРНАЛІВ
НАН УКРАЇНИ**

Анна Радченко,
Юлія Діденко,
Андрій Гавриш,
Олександр Жук

Над питанням уніфікованих вимог до вебресурсів наукових журналів НАН України й оптимізації роботи редакцій журналів щодо їх наповнення і функціонування Видавничий дім «Академперіодика» НАН України працював багато років у межах власних прикладних досліджень історії та сьогодення видавничої справи Академії¹.

За цей час були напрацьовані основні вимоги до друкованих версій журналів і зазначення у них необхідної інформації: повноти метаданих, засад охорони авторського права тощо, а також рекомендації щодо відображення цієї інформації на структурованих вебресурсах наукових періодичних видань². Водночас відбулись вагомі зрушення в засадах поведінки з науковою інформацією у світі. Це й ініціативи відкритого доступу і відкритої науки, конкретизація вимог до академічної доброчесності та охорони авторського права, активізація боротьби з плагіатом і різними видами дискримінації, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Однак лише з відкриттям в Академії ЦНТП «Створення й впровадження інфраструктури відкритої науки в НАН України (OPENS)» діяльність ВД «Академперіодика» НАН України в цьому напрямі набула іншого рівня інституційності. До того ж виникла можливість поєднати вебресурси журналів із іншими інтеграторами наукової інформації – світовими харвестерами, архівами препринтів і відкритих дослідницьких даних, що є зараз загальносвітовою тенденцією. Важливим кроком у цьому напрямі стало укладання та погодження з іншими учасниками проекту Концептуальної схеми зв'язків елементів відкритої науки у НАН України.

¹ Вакаренко О.Г. Академічні періодичні видання: сучасний формат. *Вісник НАН України*. 2015. № 4. С. 114–118.

² Концепція формування сегмента видавничої продукції Національної академії наук України в електронному середовищі. URL: https://akademperiodyka.org.ua/sites/default/files/Concept_formation_0.pdf

7.1. СВІТОВИЙ КОНТЕКСТ: ТЕНДЕНЦІЇ НАУКОВОГО ВИДАВНИЦТВА

За короткий час завдяки розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, зростанню конкуренції та обмеженню ресурсів у свідомості світової наукової спільноти відкритий доступ перетворився з маргінальної ідеї на домінуючу модель наукової комунікації. Так, попри бурхливу реакцію учасників і нереалістичність Плану S, вимога щодо того, щоб усі результати досліджень, профінансовані державними чи благодійними фондами, публікувалися у відкритому доступі, поступово впроваджується.

Запропоновані нині комерційними видавцями (Elsevier, Springer Nature, Wiley, Taylor&Francis, SAGE), які контролюють понад 50% ринку, гібридні моделі фінансування випуску статей у наукових журналах і трансформаційні договори з передплатниками не перешкоджають поступовому збільшенню кількості журналів «золотого» або максимально відкритого «діамантового» доступу. Тобто потенційно легально безкоштовних для читачів і авторів публікацій щомісяця стає в рази більше.

Спроби зменшити собівартість видавничих процесів як одного з рішень для упровадження відкритого доступу призвели до створення видавничих платформ – інструментів, які забезпечують електронне подання рукописів, інтеграцію з базами даних (ORCID, Crossref, DOAJ), автоматизовану перевірку метаданих, контроль етапів рецензування, автоматичне присвоєння DOI, експортування даних у форматах JATS XML, OAI-PMH тощо. У великих зарубіжних видавців це власні розробки й програмні рішення, однак є і загально доступне відкрите програмне забезпечення, яке дає змогу створювати уніфіковані видавничі платформи: Open Journal Systems (OJS), Editorial Manager, ScholarOne Manuscripts тощо.

Ці платформи допомагають також інтегрувати вебресурси журналів з різними агрегаторами наукової інформації, подавати метадані статей до наукометричних баз і харвестерів, що є надзвичайно важливим і нагально необхідним для забезпечення глобальної взаємодії. Тобто наукова комунікація має спиратись на стандартизовані, машиночитані (інтероперабельні) метадані, які дають змогу безпомилково ідентифікувати авторів, установи, публікації, гранти тощо за допомогою цифрових ідентифікаторів, основними серед яких нині є: ORCID (Open Researcher and Contributor ID) – унікальний ідентифікатор автора; ROR (Research Organization Registry) – ідентифікатор установи; DOI (Digital Object Identifier) – постійне посилання на статтю або об'єкт; Crossref – система реєстрації DOI; OpenAIRE,

DataCite – платформи, які об'єднують статті, дані, гранти та репозитарії в єдину екосистему.

Платформи, які впроваджують ці ідентифікатори, значно легше інтегруються в міжнародні бази, досягають вищої видимості, автоматично індексуються, спрощують процес рецензування та оцінювання. Вони ж забезпечують і зв'язок із відкритими інфраструктурами – харвестерами на кшталт SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition); DOAJ (Directory of Open Access Journals); OpenAIRE – європейська інфраструктура відкритої науки; PKP (Public Knowledge Project) – розробник OJS.

Однак зі зростанням кількості відкритих публікацій, матеріалів, препринтів постала загроза академічної недоброчесності, зокрема плагіату, фальсифікацій, маніпуляцій з рецензіями. Відповіддю на цей виклик стала декларація COPE (Committee on Publication Ethics), яка визначила міжнародні рекомендації щодо прозорої політики стосовно конфлікту інтересів; авторської відповідальності; механізмів відкликання статей; поводження зі скаргами; етики рецензування.

Ініціатива CRediT (Contributor Roles Taxonomy) визначила критерії щодо того, як чітко вказати внесок кожного співавтора: від ідеї до візуалізації або обробки даних, щоб підвищити рівень авторської відповідальності.

Так поступово основними параметрами наукового видавництва стають відкритість, цифрова трансформація, захищеність і безпека, етична відповідальність, технічна уніфікованість, інтероперабельність і глобальна інтегрованість.

Усі ці питання стали неабиякими викликами для українських наукових періодичних видань і видавців наукової і навчальної літератури, виробнича практика яких формувалась у цілком інших умовах і на інших принципових засадах.

7.2. ВІДКРИТА НАУКА В УКРАЇНІ

На момент схвалення Кабінетом Міністрів України розпорядження «Про затвердження національного плану щодо відкритої науки»³, неодноразово згаданого у попередніх розділах, Україна мала деякі стартові переваги: фактично відкритий доступ до наукових публікацій. Але існував вагомий дисбаланс між функціонуванням відкритого доступу і відсутністю його законодавчого забезпечення. Адже більшість наукових журналів в Україні є некомерційними та повністю субсидуються засновниками – науковими установами та ЗВО, тобто державою. Традиційно зусилля редакційних колегій

³ Про затвердження національного плану щодо відкритої науки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>

і редакцій були зосереджені на розповсюдженні друківаних примірників, паралельно надавався вільний доступ до електронних версій опублікованих матеріалів, що існували як «дзеркальні» видання у теперішньому розумінні. Ухвалення Закону України «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»⁴ із обов'язковою вимогою для наукових видавців підтримувати актуальні електронні ресурси видань сприяло регулярному оновленню вебсайтів та отриманню цифрових ідентифікаторів об'єктів (DOI) для всього опублікованого вмісту у Crossref, який фактично є одним з найбільших харвестерів наукових публікацій. Це призвело до швидшого зростання присутності українських наукових фахових видань у вільному доступі.

До того ж офіційно на сьогодні в Україні функціонують дві інституції, які збирають, зберігають і забезпечують доступ до опублікованих результатів наукових досліджень: Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського і Національний репозитарій академічних текстів. Також ДУ «Книжкова палата України імені Івана Федорова» понад сто років веде щорічний літопис статей – своєрідний звід метаданих усіх публікацій.

Однак відкриті публікації та метадані до них не є власне відкритою наукою, особливо за відсутності культури (а на початку й нормативного забезпечення) застосування користувацьких ліцензій відкритого доступу, навичок створення планів управління даними, засобів і порядку зберігання відкритих даних і препринтів, визначених способів централізованого надання доступу до національних ресурсів.

Тобто необхідно було створити основу для уніфікації, унормування, інтеграції різного рівня й технічного забезпечення ресурсів у систему, на що й спрямовані заходи Національного плану.

7.3. РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ У РОЗВИТКУ ВИДАВНИЧОЇ СКЛАДОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

Національна академія наук України традиційно відіграє провідну роль у сфері наукового видавництва, забезпечуючи систематичне видання наукових журналів, монографій, збірників праць та інших академічних ресурсів. Зусилля наукових установ НАН України спрямовані не лише на збереження високих наукових стандартів, а й на впровадження сучасних цифрових рішень, відкритого доступу та міжнародних видавничих практик. Саме Академія формує інститу-

⁴ Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text>

ційну основу наукової комунікації в Україні та забезпечує її сталість, інтероперабельність і репутаційну якість.

Проте навіть ті публікації журналів НАН України, що є у відкритому доступі з повним текстом і необхідними метаданими, не відповідають сучасним критеріям відкритості, бо не містять посилань на опубліковані колекції даних, що використані для створення ілюстративного матеріалу, посилань на пов'язані препринти, на відповідні користувацькі ліцензії. І на сьогодні відсутній централізований пошук наукових публікацій з різних бібліотек і видань, а більшість уже відкритих публікацій не потрапляє до міжнародних репозитаріїв.

ВД «Академперіодика» НАН України для покращення цієї ситуації, а також як базова організація Науково-видавничої ради НАН України, протягом 2023 р. з метою впровадження в практику діяльності Академії та її установ дієвих механізмів відкритого доступу до наукових результатів і публікацій проаналізував наявний світовий досвід і інструменти побудови хмари відкритої науки. Також було проаналізовано стан представлення у відкритому доступі і відповідність вимогам до видань відкритого доступу наукових журналів, засновником чи одним зі співзасновників яких є НАН України як юридична особа. На підставі отриманих результатів багатьом журналам надано конкретні індивідуальні рекомендації щодо поліпшення їхніх вебресурсів і представлення на них необхідної інформації⁵.

На сьогодні більшість академічних журналів, які надають відкритий доступ до своїх архівів і поточних номерів, застосовують ліцензії Creative Commons, що відповідає міжнародним стандартам відкритої публікації. Низка журналів НАН України вже включена до директорії DOAJ – авторитетного міжнародного реєстру відкритих журналів.

Оскільки найдоступнішим і найпридатнішим нині способом побудови робочого ефективного вебресурсу та об'єднання їх у спільну платформу є програмне забезпечення OJS, фахівці ВД «Академперіодика» НАН України розробили й успішно апробували алгоритм міграції вебресурсів журналів і їхніх архівів на видавничу платформу OJS із паралельним забезпеченням автоматичної перереєстрації цифрових ідентифікаторів наукових об'єктів DOI⁶.

⁵ Вакаренко О.Г., Радченко А.І., Болкотун З.А. Представлення результатів науково-видавничої діяльності у віртуальному просторі. Досвід Видавничого дому «Академперіодика» НАН України. *Наука та наукознавство*. 2022. № 2 (116). С. 83–102. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.02.083>

⁶ Методичні рекомендації щодо впровадження цифрових ідентифікаторів у видавничий процес для періодичних видань Національної академії наук України / А.Д. Данілова, А.І. Радченко, Т.М. Яцків; ВД «Академперіодика» НАН України; ПА «Укрінформнаука». 3-є вид., переробл. і доповн. Київ: Академперіодика, 2019. 60 с. URL: <https://akademperiodyka.org.ua/uk/books/ukrinf/>

Тоді ж було створено пілотний проєкт видавничого вебпорталу Академії – Універсальної видавничої платформи журналів НАН України, зареєстровано відповідне доменне ім'я і розроблено його дизайн. Однак для повноцінного впровадження цієї платформи у діяльність академічних журналів ВД «Академперіодика» НАН України потребував налаштованого потужного фізичного сервера і стабільних послуг хостингу із надійним захистом на тривалу перспективу, оскільки повноцінна міграція дзеркального журналу з однієї платформи на іншу є ресурсовитратним заходом.

З упровадженням принципів відкритої науки постали й інші виклики: відкритий доступ із забезпеченням захисту авторського права, відповідність вимогам DOAJ і COPE, а також принципу FAIR. Через це журнали потребували оновлення вимог до редакційних колегій, авторів, рецензентів, певних змін в організації поточної роботи. Першорядним питанням у цьому контексті є перехід на платформу OJS (практично половина видань представлена на цьому ресурсі), міграція архівів вебресурсів наукових журналів і організація подання інформації до світових агрегаторів і харвестерів.

Тому вже 2024 р. ВД «Академперіодика» НАН України активізував свою роботу за двома основними напрямками: 1) розробка нормативних документів, які унормували б діяльність наукових журналів та Видавничої платформи; 2) налаштування й наповнення цієї платформи власними силами і завдяки навчанню працівників редакцій наукових журналів⁷.

Спільно з Науково-видавничою радою НАН України було підготовлено Положення про журнал відкритого доступу Національної академії наук України, затверджене постановою Президії НАН України від 20.03.2024 № 127⁸. Це положення врахувало зміни у чинному законодавстві щодо медіа, авторського права й суміжних прав, а також основні світові тенденції стосовно публікаційної етики, академічної доброчесності, формування метаданих, визнавши пріоритетною для академічних журналів модель «золотого» відкритого доступу. У положенні журнал відкритого доступу НАН України – це «науковий журнал, засновником або одним зі спів-

⁷ Універсальна видавнича платформа журналів Національної академії наук України. Робота з інструментами електронної редакції на платформі Open Journal Systems: інструкція / Уклад.: О.М. Жук, З.А. Болкотун, Н.М. Коваленко; НАН України, ВД «Академперіодика». Київ: Академперіодика, 2024. 119 с. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.530.119>

⁸ Про затвердження Положення про журнал відкритого доступу НАН України: постанова Президії НАН України від 20.03.2024 № 127. URL: <https://openscience.nas.gov.ua/storage/editor/files/20032024-pro-zatverdzennya-polozennya-pro-zurnal-vd-nan-ukrayini-2.pdf>

засновників якого є Національна академія наук України, який виходить через певні, рівні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість нумерованих випусків (не менше чотирьох), одну назву і змістову рубрикацію, вебресурс, а також дотримується принципів відкритої науки та відкритого доступу, визначених законодавчими актами та актами НАН України, і забезпечує безстроковий і безкоштовний повнотекстовий доступ до усіх оприлюднених статей на вебресурсі у режимі реального часу».

Також укладено й затверджено Регламент Універсальної видавничої платформи журналів НАН України⁹ з відповідними договорами, зокрема ліцензійними, між учасниками підготовки й представлення журналів на платформі та необхідними навчальними матеріалами для працівників наукових установ НАН України, відповідальних за функціонування журналів відкритого доступу. У ньому Видавничу платформу визначено як «вебресурс, що забезпечує відкритий доступ до електронних версій журналів НАН України, підтримання їх видимості для різних пошукових систем у мережі «Інтернет» через вебпортал платформи і є елементом інфраструктури відкритої науки НАН України».

Оновлення видавничої інфраструктури, яке відбувається, зокрема, унаслідок упровадження Універсальної видавничої платформи журналів НАН України, сприяє суттєвому покращенню якості та прозорості наукових публікацій, що безпосередньо позитивно впливає на міжнародну видимість і рейтинговість академічних журналів. Це має сприяти зростанню якості поданих рукописів через унормування вимог до авторів, структури публікацій, наявності ідентифікаторів, етичних декларацій тощо; поліпшенню репутації журналів завдяки прозорості політик; підвищенню шансів на індексацію (систематичне застосування DOI, відкритість архівів, стандартизація метаданих сприятимуть включенню журналів до баз даних Web of Science, Scopus, DOAJ, ERIH PLUS, OpenAIRE); інтероперабельності завдяки переходу на міжнародні формати метаданих (XML, Dublin Core, Crossref XML). Отже, українські журнали можуть бути легко інтегровані в глобальні системи пошуку та архівування. Саме тому Академія активно працює над уніфікацією політик і створенням шаблонів редакційної документації – положень про відкритий доступ, політик авторських прав, процедур апеляцій та відкриття статей. Це допоможе стандартизувати редакційну практику й забезпечити довіру з боку наукової спільноти.

⁹ Регламент Універсальної видавничої платформи журналів НАН України. URL: <https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/Regulations.pdf>

7.4. ВІД САЙТУ-ВІЗИТКИ ДО УНІВЕРСАЛЬНОЇ ВИДАВНИЧОЇ ПЛАТФОРМИ ЖУРНАЛІВ НАН УКРАЇНИ

У період змін у науковій комунікації та діяльності наукових видавництв важливо усвідомлювати шлях, який здолали українські наукові журнали від часів здобуття нашою державою Незалежності, а саме від елементарних інформаційних сайтів-візиток до складних, структурованих і функціонально насичених видавничих платформ.

Сайти-візитки як початковий етап цифрової присутності. На початку 2000-х років більшість наукових журналів НАН України були представлені в інтернеті у вигляді сайтів-візиток. Ці ресурси зазвичай містили базову інформацію про журнал: назву, склад редакційної колегії, контактні дані та, у кращому випадку, анотований список опублікованих статей. Іноді додавалися PDF-файли деяких статей або цілих випусків, однак пошукова оптимізація та систематичність розміщення таких матеріалів були відсутні¹⁰.

Використання сайтів-візиток у той період було зумовлено рядом факторів: обмеженим технічним ресурсом редакцій; відсутністю єдиних вимог до електронного представлення журналів; недостатнім усвідомленням ролі цифрового середовища у забезпеченні видимості і цитованості; відсутністю централізованої видавничої політики щодо розвитку вебприсутності журналів НАН України.

Перехід до функціональних електронних архівів відбувся, коли редакції почали оцифровувати попередні випуски, структурувати контент за роками і номерами, забезпечувати доступ до повних текстів статей у форматі PDF. Також з'явилася практика ведення архівів у вигляді структурованих HTML-сторінок з метаданими, хоч їхня повнота та якість значно варіювали.

Варто зазначити, що окремі редакції впроваджували елементи пошукової оптимізації, додавали DOI-ідентифікатори, організовували електронну розсилку. Проте без централізації управління ці зусилля залишалися розрізненими та не дали змоги створити єдиний інформаційний простір журналів НАН України¹¹.

¹⁰ Діденко Ю.В., Язвинська М.В. Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі. *Вісник НАН України*. 2012. № 12. С. 66–71; Діденко Ю.В. Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі (за результатами продовжуваних моніторингових досліджень). *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 8. Київ: Академперіодика, 2013. С. 87–91. URL: https://akademperiodyka.org.ua/uk/books/science_ukraine_gis/2008/

¹¹ Діденко Ю.В. Відповідність академічної наукової періодики критеріям міжнародних журналів. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 11. Київ: Академперіодика, 2015. С. 12–17. URL: https://akademperiodyka.org.ua/uk/books/science_ukraine_gis/2011/

Зростання ролі відкритого доступу і вимог до інтероперабельності. З початком 2010-х років значно посилилася роль міжнародних ініціатив, що задекларували відкритий доступ як основний принцип поширення наукових знань. Це означало, що наукові журнали мали не просто розмішувати свої статті в інтернеті, а забезпечувати відкритість, стандартизовану структуру метаданих, підключення до глобальних індексаційних систем, що для українських видавців було абсолютно новим завданням.

Ці вимоги позначались і на зростанні потреб у ресурсах, зокрема для безпечного збереження у мережі великих масивів інформації та розширення функціоналу сайтів. В умовах технічної фрагментованості і нестачі кваліфікованих ІТ-кадрів для підтримки кожного окремого журналу виникла потреба у створенні єдиного цифрового рішення.

Однак на той час говорити про створення видавничої платформи було зарано, зокрема і через брак ресурсів, фахівців і, головне, усвідомлення необхідності такого кроку. Тому спочатку ВД «Академперіодика» НАН України створив уніфікований шаблон наукового журналу, у якому були передбачені всі необхідні на той момент сторінки з інформацією, можливість підтримки двомовного інтерфейсу, можливості пошуку за певними полями, формування архівів¹². Однак ця ідея і розробка дуже швидко втратила актуальність.

Поява видавничих платформ: від ідеї до реалізації. На цьому етапі почалося переосмислення функції вебресурсу журналу: від інформативного до видавничого. Тобто стала зрозумілою потреба використовувати вебресурс не як спосіб оприлюднення виготовленої традиційної версії, а як середовище для побудови сторінок чергових випусків, як інструменту збереження інформації і як засобу наукової комунікації з авторами, рецензентами, читачами – усією науковою спільнотою. Прототипом такого підходу стали системи на базі OJS, які поєднували електронне подання, рецензування, редакційний супровід, архівацію, індексацію та публікацію на єдиній платформі.

Для журналів НАН України OJS став не лише технологічним рішенням, а й культурним зрушенням: уперше редакційні процеси були уніфіковані; з'явилися технічні інструменти для дотримання міжнародних стандартів; підвищилася якість редакційного супроводу; вдалося налагодити автоматичну інтеграцію з Crossref, ORCID, DOAJ. Багато журналів стали створювати власні ресурси саме на OJS і поступово опановувати інструменти електронних редакцій, змен-

¹² Діденко Ю.В., Язвинська М.В. Перспективи входження академічних наукових видань до наукометричних баз даних. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 14. Київ, 2017. С. 61–67. <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.337.061>

шуючи навантаження на працівників і покращуючи комунікацію учасників видавничого процесу.

Універсальна видавнича платформа журналів НАН України¹³. Підвищення вимог до якості редакційної роботи, прозорості процедур рецензування та дотримання міжнародних стандартів публікаційної етики виявило структурну проблему – фрагментарність і нерівномірність редакційних практик серед журналів НАН України. Кожне видання, по суті, функціонувало автономно, часто з власними унікальними процедурами прийому, оцінювання та публікації матеріалів. Це ускладнювало дотримання єдиних стандартів, створювало бар'єри для авторів і рецензентів, а також унеможливило централізоване навчання і підтримку редакцій.

Тому у відповідь на виклики ініціативи відкритого доступу в Україні була створена перша платформа для розміщення загально-академічних журналів НАН України, видавцем яких є Видавничий дім «Академперіодика» НАН України. Водночас з'явилася ідея централізованої універсальної видавничої платформи, яка б не лише технічно обслуговувала журнали, а й забезпечувала методичну, юридичну, етичну та редакційну підтримку. Окрему увагу НАН України приділяє тому, щоб журнали відповідали принципам FAIR, що є основою міжнародної індексації та довгострокового збереження цифрового контенту.

Подальша централізація, втілена як перехід більшості журналів на Універсальну платформу, мала би сприяти стандартизації всіх етапів – від подання до публікації, зокрема, за рахунок: використання спільної електронної системи на базі OJS; запровадження типових регламентів, шаблонів, контрольних списків; створення централізованої служби технічної та методичної підтримки; проведення спільних навчань для працівників видавничих підрозділів; використання ресурсів для перевірки на плагіат; запровадження загальної системи моніторингу якості редакційного процесу.

Упровадження Універсальної видавничої платформи допоможе не лише підвищити ефективність редакційної роботи, а й зміцнити довіру до журналів як до стабільних, надійних і сучасних наукових комунікаторів. Поступ від сайтів-візиток до Універсальної видавничої платформи є не лише еволюцією технічної інфраструктури, а відображенням трансформації самого розуміння наукової комунікації. Для Національної академії наук України це шлях від ізольованих зусиль до колективної дії, що спрямована на збереження та підвищення академічної репутації у відкритому цифровому світі.

¹³ Універсальна видавнича платформа журналів НАН України. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua>

Однак процес розвитку платформи стикається з комплексом викликів, що охоплюють фінансову, правову, організаційну та культурну сфери. Тому сьогодні головне завдання – не просто шукати ресурси для підтримки відкритого доступу, а формувати якісний сегмент наукових журналів, які справді мають авторитет, і підтримувати розвиток сучасних цифрових комунікаційних інструментів, залучаючи до них усіх учасників наукового процесу. Одним із напрямів модернізації платформи може стати інтеграція інструментів штучного інтелекту для того, щоб автоматизувати перевірку рукописів на плагіат, тематичну класифікацію, оцінку стилістичної якості тексту, пошук рецензентів за заданими параметрами, підготовку метаданих і переліків посилань тощо.

Розвиток платформи неможливий без супровідної освітньої та методичної підтримки. Тому триває робота над створенням навчальних курсів для редакторів, рецензентів і авторів, які охоплюватимуть теми академічної доброчесності, цифрової грамотності, підготовки метаданих, ліцензування та роботи з наукометричними системами. Водночас важливо не загубити спільноту працівників видавничих підрозділів наукових установ НАН України для продовження обміну досвідом між редакціями, що забезпечуватиме сталий розвиток через горизонтальну взаємодію. У парадигмі відкритої науки Універсальна видавничка платформа має стати не лише інструментом публікації, а простором розвитку культури відкритої науки в Україні.

Висновки. У цифрову епоху універсальні видавничі платформи стають фундаментом сучасної наукової комунікації, сприяючи відкритому, безпечному та етичному поширенню знань. Світова практика демонструє пріоритетність таких характеристик платформи, як відкритість, надійність, етичність і технічна уніфікованість. Підтримка загальноприйнятих форматів обміну, інтеграція з ідентифікаторами (DOI, ORCID), синхронізація з міжнародними індексами (Scopus, Web of Science) і наявність API створюють умови для ефективної взаємодії та поширення наукових результатів.

Світові тенденції у розвитку універсальних видавничих платформ відкривають нові горизонти для української науки. Упровадження таких платформ, зокрема на базі ініціатив НАН України – OPENS та OPENS2, є стратегічним кроком до забезпечення відкритості, безпеки, етичності та уніфікації наукової комунікації. Це не лише відповідає міжнародним стандартам, але й створює надійну основу для стійкого розвитку наукової діяльності України в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

НАН України відіграє системоутворювальну роль у розвитку української наукової видавничої екосистеми. Її ініціативи в сфері відкритої науки, цифрових платформ, етичних стандартів і міжнародної види-

мости є важливим елементом стратегічної трансформації української науки. Подальша інституціональна підтримка відкритого доступу, цифрових інструментів, уніфікованих видавничих рішень і міжредакційної координації відкриває шлях до створення універсального академічного середовища, яке відповідатиме найвищим світовим стандартам відкритої, якісної та ефективної наукової комунікації.

Усі виконані під час створення Універсальної видавничої платформи НАН України роботи, за умови їх підтримки й продовження, допоможуть перетворити наявні періодичні видання НАН України різного тематичного спрямування на журнали відкритого доступу, які у реальному часі надаватимуть у віртуальному середовищі інформацію про результати виконаних в Академії наукових досліджень з єдиною «точкою входу» на Універсальну видавничу платформу, що буде пов'язана не тільки зі світовими агрегаторами, а й базами відкритих даних і наукових препринтів НАН України у EOSC.

Перспективними напрямками подальших робіт можуть бути: оновлення та поліпшення роботи Універсальної видавничої платформи; упровадження обміну метаданими та текстами між НБУВ і ВД «Академперіодика» у практику роботи всіх наявних на платформі журналів; оновлення положень про журнали та їхніх редакційних політик відповідно до сучасних вимог віртуальних агрегаторів; напрацювання для журналів правил роботи з гіперпосиланнями на препринти та дослідницькі дані; упровадження у практику більшої кількості журналів інструментів електронної редакції; залучення до Універсальної видавничої платформи інших журналів НАН України, міграція (створення) їхніх архівів; продовження роботи з подання на розгляд до DOAJ і WOS CC наукових журналів; продовження роботи з подання до WOS наукових книг.